

Meer dan reizen

Nederlandse Christelijke Reisvereniging 1922-2022

Peter Bak

Eburon
Utrecht 2022

ISBN 978-94-6301-427-4

Academische Uitgeverij Eburon, Utrecht
www.eburon.nl

Op de omslag: Een groep NCRV'ers op weg naar de Taminaschlucht in Zwitserland, 1931.

Foto H. Vos, Zevenhuizen

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag

© 2022 Peter Bak. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Inhoud

Woord vooraf	9
1. 'Het reizen moet men leren'	13
1922-1930	
In de geest van Toynbee	14
'Wat we willen'	18
'In opgaande lijn'	22
Eén van geest en zin	24
Naar Lugano: eerste 'verenigingsreis'	26
Hoerageroep in Boedapest	29
Vereniging of reisbureau?	31
In de voetsporen van Sint Helena	34
Langs Nijl en Jordaan	36
De luimen van de leden	40
'Dienen wij een Nederlandsch belang?'	43
De enige, echte Nederlandse reisvereniging?	47
Naar de Poolzee	49
'Het land van ons heilig verlangen'	51
2. In een gistende wereld	55
1930-1942	
'Voor geld laat men hier alles zien'	55
De klap van de crisis	58
Oranjeherdenking in nazi-Duitsland	62
'Wat we niet zagen...'	65

Op zee met de NCRV	67
'Leve Colijn!'	70
'Jeruzalem, dat ik bemin'	72
'Wie objectief schouwt...'	75
Hopla – en van hot naar her?	78
Naar de Pilatus in Zwitserland	81
'We zijn door de leiding Gods bewaard'	83
'Wie zich door vrees laat leiden...'	85
Dan toch: oorlog...	87
Zomer zonder zon	88
Scheiding der geesten	90
'Als een onwaardige het kantoor uitgestuurd'	93
3. Tussen mens en massa	95
1945-1965	
In de ban van goed en fout	96
'Met God op een eiland'	98
'Wandelt ge mee met de N.C.R.V.?'	100
Met de neus tegen het etalageraam in Malmö	101
'Een vereniging van oude mensen?'	104
'Hoe bitter teleurgesteld zijn we!'	106
De geest van de groep	108
'Het vijf en twintigste uur'	110
'Haal uw karretje maar van stal!'	112
Volkstoerisme en volksverhuizing	114
'Waar de lucht zwaar is van eerbiedige herinnering'	117
Teken aan de wand	120
Reizen naar de randen van Europa	122
Over het water	124
'Geef mij maar de AVRO'	126
'Een tijd waarin alles op rolletjes gaat'	128
'Hebben reisverenigingen nog wel een toekomst?'	130
Oud en nieuw	132

Een brief uit Groningen	134
Andere tijden in aantocht	137
4. Hinkend op twee gedachten	141
1965-1990	
Een rookbom in de Raadhuisstraat	142
'In een stroomversnelling van de tijd'	144
'Iedereen reist'	146
'NCRV: 50 jaar jong'	148
Iets moois verrichten	150
Meer dan duizend pelgrimsreizigers	152
Een busongeluk in Joegoslavië	155
'Reizen met een lintje'	156
Niet mopperen?	159
'Dat beest blééf maar lopen'	161
Achter het IJzeren Gordijn	163
Op reis met rooms-katholieken?	164
In de ban van 'olietoestanden'	167
'Druk doende met dringende zaken'	168
In de voetsporen van Mozes	170
Een reis van Nederland naar Holland	174
'Als dit zo doorgaat...'	176
5. 'Reizen in een goede sfeer'	179
1990-2022	
Een donkere gang met zwarte spiegels	180
Scheiding tussen vereniging en reisbedrijf	184
Caravans in oneindig zandland	185
'Het einde van een tijdperk'	188
'Als je ergens onze NCRV wilt aanvoelen...'	192
Bestuurscrisis	194

Hoe verder?	196
‘Er komt een moment van stoppen’	200
Woord achteraf	205
Bronnen	211
Bibliografie	213
Register	217
Noten	221

Woord vooraf

Vraag vijftigplussers waar ‘NCRV’ voor staat en de meesten zullen zeggen: tv, radio, omroepvereniging. Degenen die met het Woord zijn grootgebracht zullen zelfs weten waar de vier letters voor staan: Nederlandse Christelijke Radiovereniging. Vrijwel niemand zal zeggen: Nederlandse Christelijke *Reis*-vereniging. Toch is de ‘andere’ NCRV ouder dan de ‘bekende’ NCRV: opgericht in oktober 1922, twee jaar eerder dan de radiovereniging.

Over het wel en wee van de NCREisV is weinig bekend. Hbo-scholen en universiteiten grossieren in opleidingen op het gebied van toerisme, recreatie en vrijetijd. Toerisme is een bedrijfstak geworden waarin miljarden omgaan. Toch is maar weinig bekend over het twintigste-eeuwse fenomeen ‘reisvereniging’. In 1906 werd de Nederlandsche Reisvereniging opgericht. De vereniging telde in 1930 meer dan tachtigduizend leden, na de oorlog meer dan tweehonderdduizend. Uit de NRV kwam in 1920 de Nederlandsche Arbeiders Reisvereniging voort. De NCRV werd in 1922 opgericht, een jaar later de Nederlandsche Reisvereniging voor Katholieken. De vier verenigingen hebben honderdduizenden Nederlanders de mores van het reizen willen bijbrengen, in geheel eigen geest uiteraard. De verenigingen zijn typische vruchten van de vaderlandse verzuilingsboom, maar van niet één van de vier is de geschiedenis integraal beschreven.

Dit maakte het verzoek van het bestuur van de NCREisV, begin 2021, de geschiedenis van de vereniging te boekstaven tot een aanlokkelijke onderneming. Meteen was ook duidelijk dat de onderneming de nodige voetangels en klemmen zou kennen. Het archief van de NCRV, bewaard in een container van verhuisbedrijf Passies in Hoofddorp, was incompleet en weinig geordend. Richtinggevende literatuur over het fenomeen reisvereniging was nauwelijks voorhanden. Het boek zou dus grotendeels vrucht van pioniersarbeid worden. Nu, anderhalf jaar later, is die arbeid achter de rug en is de eerste integrale geschiedschrijving van een Nederlandse reisvereniging een feit.

Wie verre reizen doet kan veel verhalen, luidt het spreekwoord. Maar vele verhalen maken geen boek – of beter gezegd: een samenhangend boek. Dat

heeft een middelpuntzoekende insteek nodig, een rode draad. De NCRV was een typische zuilorganisatie: weliswaar niet heel groot, maar zeer karakteristiek. Dat kan worden herleid tot één letter: de 'C', van christelijk. Welke betekenis gaf de letter door de jaren heen aan het reizen? Uit deze vraag vloeit meteen een andere voort: hoe verhielden de normen en waarden van het reizen in protestants-christelijke geest zich tot de ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving? Historiografisch gezien zijn deze vragen allesbehalve opzienbarend, maar ze zijn voor een studie naar een christelijke reisvereniging niettemin zeer relevant.

De lezer die dacht zich te kunnen verheugen op vele verhalen van verre en ook mindere verre reizen is nu wellicht de schrik om het hart geslagen: heb ik een 'geleerd', dus taai boek in handen? Een wetenschappelijke exercitie? Zeker niet. Het boek biedt ook, in ruime mate, verhalen van honderd jaar NCRV-reizen in binnen- en buitenland: van een dagtocht naar de Rotterdamse haven, waarmee het christelijk reizen in verenigingsverband in april 1923 begon, tot pelgrimsreizen naar het Heilige Land die tussen 1930 en 1980 het beeldmerk van de NCRV waren; van goedkope vakanties voor arbeidersgezinnen in houten barakken op de Veluwe tot luxe bootreizen naar Spitsbergen; van bergwandeleizen voor kleine gezelschappen die buiten de gebaande paden wilden vakantievieren tot standaardbusreizen naar de Alpenlanden voor leden van middelbare of hogere leeftijd die op gemak en zekerheid gesteld waren. Alle reizen, ver of dichtbij, duur of goedkoop, klein- of grootschalig, hadden één ding gemeen: een bijbels geïnspireerd gevoel van verwantschap dat, expliciet en impliciet, tot uiting kwam in een direct herkenbare leef- en omgangscultuur, 'een sfeer waarin je je lekker voelt'.

Bij het boekstaven van dit alles heb ik het voorrecht gehad terzijde te zijn gestaan door een leescommissie. Namens de NCRV waren hierin vertegenwoordigd Kees Herder en Jan Ovinge, respectievelijk voorzitter en secretaris van de vereniging, en de reisleiders Nel van der Woerd, Menno Mollema en Paul Visser, die overigens ook op andere wijzen voor de NCRV actief zijn geweest. Ze bezorgden me bovendien foto's van hun reizen. Tot de meelezers behoorde ook Wil van de Meeberg, actief voor de afdeling Kampeerreizen van de NCRV. Drie andere meelezers, vanuit universitaire kring, waren Henk Aay, emeritus-hoogleraar Geography and Environmental Studies aan Calvin University in Grand Rapids, Jan Hein Furnée, hoogleraar

Europese cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, en Bart Wallet, hoogleraar vroegmoderne en moderne joodse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Alle negen meelezers dank ik hartelijk voor hun inhoudelijke en tekstuele kritiek.

Graag richt ik ook een groot woord van dank aan Herman Vos, zoon van medewerker van het eerste uur Jan Vos en schoonzoon van NCRV-oprichter Roelf Baas. Herman Vos gaf me archiefmateriaal in bruikleen en hielp me bovendien aan vele foto's. Ook Mariëlla Diemer en Roeland Makkink, kleinzoon van Kees Sonneveld, die eveneens tientallen jaren voor de NCRV actief was, stuurden me foto's toe, evenals Dagmare Houniet, medewerkster van de Universiteitsbibliotheek (Erfgoedcollecties) van de Vrije Universiteit. Foto's kreeg ik ook van de NCRV'ers Greet Bodegom en Henny van Tuyl, voorts van Marius Gort, die begin jaren zeventig een NCRV-kampeerreis door Turkije maakte. Eward Moerman, ten slotte, was zo goed een finaal gescheurde foto te restaureren en zodoende voor opname in dit boek geschikt te maken. Allen ben ik zeer erkentelijk.

Peter Bak
Sint-Pancras 7 augustus 2022.

‘Het reizen moet men leren’

1922-1930

Aan de zaal lag het niet. Die bood plaats aan 150, met een beetje inschikken aan 160 personen. Maar inschikken was op die maandagavond, 23 oktober 1922, niet echt nodig. Toen de klok acht uur aanwees waren twaalf stoelen bezet. Aan publiciteit had het evenmin gelegen. Twee dagen eerder was in de zaterdageditie van de *Nieuwe Haagsche Courant*, een dagblad van orthodox-protestantse snit, een advertentie verschenen die voor onduidelijkheid weinig ruimte had gelaten:

Alle belangstellenden in de oprichting van een

CHRISTELIJKE REISVEREENIGING

worden ter vergadering opgeroepen Maandag 23 October a.s.,

's avonds 8 uur, gebouw C.S.B., Prinsegracht 75.

De voorloopige commissie.

Prinsegracht numero 75 was het onderkomen van de Haagse Christelijke Besturenbond, een vakbewegingsorganisatie van dezelfde levensbeschouwelijke snit als de *Nieuwe Haagsche Courant*. De Besturenbond behoorde tot het CNV, het Christelijk-Nationaal Vakverbond. Een gedenksteen in de gevel van het Prinsegracht pand, pal boven de ingang, hield de herinnering levend aan een bewoner uit vroeger tijden: luitenant-admiraal Johan Arnold Zoutman, die tijdens de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784) bij de Doggersbank strijd had geleverd met de Royal Navy. Het herenhuis was in Den Haag ook bekend als ‘gebouw C.S.B.’: Christelijk-Sociale Belangen.

Kamer 4 was de werkplek van Harmen Anskens Dijkstra, een journalist van Friesen bloede die in 1919 het secretariaat van de Besturenbond was gaan bekleden. Dijkstra had toen al een indrukwekkende levensreis achter de rug. Om de diverse stadia in kort bestek langs te gaan: geboren in een

armlastig gereformeerd gezin in Heerenveen, vader overleed toen hij acht jaar was, moeder en zoon belandden in het Armhuis, kleine Harmen moest naar de Armenschool in de Kerkstraat. Harmen kon goed leren, maar meer dan een paar maanden Mulo was hem niet gegund. Hij moest gaan werken: tot zijn achtendertigste was Dijkstra kleermaker. Leergierig als hij was ging bijna al zijn vrije tijd op aan zelfstudie, die hem de ogen nog meer opende voor wat maatschappelijk scheef zat. Het leidde ertoe dat Dijkstra actief werd voor de Anti-Revolutionaire Partij, die hij vertegenwoordigde in de Schoterlandse gemeenteraad.

Maar nog meer dan de politiek werd Harmen Dijkstra aangetrokken tot de vakbeweging. Het hardst klopte zijn hart voor de belangenbehartiging van de orthodox-protestantse arbeiders, materieel maar ook immaterieel. Het ging volgens Dijkstra niet alleen om een fatsoenlijk loon en dito werkomgeving. Even belangrijk was de geestelijke en culturele ontwikkeling van de arbeider. Die verruimde zijn blik en leerde hem zich staande te houden in de modern-industriële samenleving met al haar verlokkingen. De werkman moest *world-wise* worden gemaakt.

Dijkstra had de advertentie voor de oprichtingsvergadering van de Christelijke Reisvereniging opgesteld. Zijn begeleidende artikel was echter door de *Nieuwe Haagsche Courant* geweigerd: het was veel te lang. 'De inhoud van zijn schrijven komt hierop neer,' meldde de krant niettemin in haar editie van 21 oktober 1922, 'dat de christelijke besturenbond het initiatief nam een reisvereniging op te richten ter genieting van hetgeen God schonk in de natuur, techniek en kunst. Het reizen moet men leren; het oog moet geoeft worden en de belangstelling gekweekt. Eerst dan zal het reizen leiden tot levensverheffing.'¹

In de geest van Toynbee

Nederlands eerste reisorganisator, Lissone & Zoon, hield ook in Den Haag kantoor: Prinsestraat 18, een meter of vierhonderd ten noorden van het Zoutmanpand. Jacobus Lissone was begonnen als handelaar in fruit en delicatessen, maar runde ook een bodedienst op Londen. Als nevenactiviteit van zijn koeriersbedrijf vervoerde Lissone zo nu en dan kleine gezelschappen

1.1 Jacobus Lissone (1840-1907) was Nederlands eerste touroperator. In 1876 organiseerde hij zijn eerste reis: naar Londen. Foto Stadsarchief Amsterdam

naar Londen, voor het eerst in 1876. Een paar jaar later besloot de geboren Rotterdammer voor zijn groepsreizen naar Londen reclame te gaan maken. Weldra ging hij zich ook toeleggen op zomerse uitstapjes naar Parijs. Zijn reisactiviteiten gaf hij in 1887 de naam 'Lissone's Touristen-Bureau', om drie jaar later zijn fruithandel van de hand te doen en zich samen met zijn oudste zoon Jacques op het verzorgen van reizen te storten. Die voerden groepen van tien, maximaal vijftien personen naar de Franse Rivièra, Zwitserland en Italië, maar ook naar Amerika en het Nabije Oosten. De laatste bestemming trok vooral reizigers die met de bijbel waren opgevoed en Palestina, het Heilige Land, met eigen ogen wilden aanschouwen. Een goed gevulde beurs was vereist, evenals veel vrije tijd. De reis die Lissone in 1898 naar het Nabije Oosten organiseerde kostte 1500 gulden (anno 2022: 20.000 euro) en duurde vijftig dagen.²

Reizen rond 1900 was vooral voorbehouden aan de elite, die doorgaans tijd en geld had. Goed, je kon met Lissone een week naar Londen: nog geen honderd gulden. Maar voor dat bedrag moest een doorsnee arbeider toch al gauw een halfjaar werken, nog afgezien van het feit dat hij nauwelijks vrije dagen had. De middenklasse (ambtenaren, handels- en kantoorbedienden, onderwijzers) kreeg of nam (winkeliers, vrije beroepen) wel vakantie, meestal een week. Een reis naar Londen of Parijs kwam dan binnen bereik, voor de beter bemiddelden wel te verstaan. Ook voor groepen uit de lagere

middenklasse was honderd gulden gewoon te veel geld, maar voor minder kon je met een Toynbeevereniging op stap. Zo organiseerde 'Ons Huis', de Amsterdamse Toynbeevereniging, in 1894 een tweedaagse reis naar de Wereldtentoonstelling in Antwerpen. De twintig deelnemers, voornamelijk jeugdige arbeiders, hadden er een jaar lang voor gespaard.³

Voor de naamgever van dit verenigingswerk moeten we naar Londen. De Brit Arnold Toynbee was economisch-historicus van professie en sociaal hervormer uit roeping. Toynbee muntte de term 'Industriële Revolutie', die sinds circa 1750 Engeland en vanaf begin negentiende eeuw ook het West-Europese vasteland en Noord-Amerika fundamenteel veranderde. Klein werd groot, mens werd massa, met techniek als aanjager en stoom als zinnebeeld. Na 1850 kwam dat beeld meer en meer in beweging. Stoom kwam uit massieve voertuigen op ijzeren wielen die met steeds grotere snelheid landschappen doorkruisten. Spoorwegen maakten afstanden kleiner. Niet alles werd dus groter, ook niet beter. De Vooruitgang had een schaduwzijde. Arbeiders werden verlengstukken van machines en verdwenen in het deprimerende grauw van het stadsproletariaat. Daarin lagen honger, ziekte en verloedering altijd op de loer.

Toynbee wilde de *working man* verheffen, ópheffen uit zijn misère, en ook onderwijzen, cultiveren. In het dichtbevolkte en verpauperde East End van Londen nam Toynbee het initiatief tot vormingswerk. In de wijk Whitechapel verrees in 1884 Toynbee Hall, een buurthuis dat tot een brandpunt van volksontwikkelingswerk werd en wereldwijd navolging kreeg, ook in ons land. In Amsterdam was een Toynbeevereniging actief, maar ook in Den Haag. Arbeiders van allerlei slag, van straatschoffie tot geschoold werkman, konden in de verenigingslokalen terecht: om te lezen, cursussen te volgen en op gepaste wijze te worden vermaakt.

Buitenactiviteiten behoorden ook tot het vormingswerk. Jonge leden van de Haagse Toynbeeclub legden wekelijks een kwartje opzij om 's zomers een uitstapje van een of twee dagen te kunnen maken. Reisleider was de Haagse koopman Bram Pieters, die in gesprek raakte met plaatsgenoot Marius Jacobus ('Moor') van der Flier, een jonge advocaat. Van der Flier had tijdens een verblijf in Londen de Toynbee Travelling Club leren kennen. Die deed best mooi werk, vond hij, maar haar doelgroep was wat beperkt. De middenklasse wilde toch ook op reis?!⁴

Van der Flier en Pieters gingen in conclaaf, met als resultaat, in maart 1906, de oprichting van de Nederlandsche Reisvereniging. Die ging zich richten op de 'breedste middenklasse', een ruim en elastisch criterium dat ook voor de wat beter bedeelde arbeiders de verenigingsdeur leek te openen. Toch was het vooral de middenklasse die met de NRV op reis ging, veelal twintigers en dertigers, van wie de meerderheid ongetrouwd was. Misschien diende zich op reis de ware Jacob of Jacoba wel aan. NRV-leden met een smalle beurs of behept met heimweegevoelens bleven in eigen land, al was een trip van een paar dagen naar Brussel dan ook nog wel te doen. Rijkere en meer reislustige NRV'ers zochten hun vertier verderop en trokken onder meer naar Zwitserland en Italië.⁵

In het toeristische laagseizoen werden door plaatselijke afdelingen van de NRV dagtochtjes georganiseerd. Die boden, in Toynbee's geest, meer dan vertier alleen. De excursies gingen naar musea, voorts naar moderne rijksinstellingen en fabrieken: alles ter lering ende vermaak van 'de nieuwe mens'. Die leefde in een maatschappij die werd voortgestuwd door moderne natuurwetenschappen, moderne techniek en – als gevolg daarvan – massaproductie. Massaproductie kon de arbeider depersonaliseren en ook anderszins doen afglijden, maar had als lichtzijde dat eerste levensbehoeften goedkoper werden en dat in de beurs dus ruimte kwam voor extra's, onder meer vakantie.⁶

Maar ledigheid in vrijetijd was des duivels oorkussen, terwijl ook in het gewone, dagelijks leven voor verleidingen moest worden gewaakt. Daarom gingen bij de NRV lering en vermaak hand in hand, ook in de wintermaanden, wanneer instructieve lezingen met lichtbeelden werden georganiseerd: je kon er wat van opsteken. Dat zou, indachtig Toynbee, niet in het minst voor arbeiders moeten gelden, maar die waren amper onder de leden te vinden. Pieters en Van der Flier, de oprichters van de reisvereniging, probeerden hierin verandering te brengen en namen het voortouw tot goedkope arbeidersreizen. Die kenden evenmin veel toeloop, maar droegen er wel toe bij dat Pieters en Van der Flier in conflict kwamen met een groep statusgevoelige leden die het middenklassekarakter van de NRV benadrukte en weinig boodschap had aan het volksverheffende gedachtegoed van Toynbee. Een scheuring was het uiteindelijke gevolg. In 1920 werd de NARV opgericht, de Nederlandsche Arbeiders Reisvereniging.⁷

‘Wat we willen’

Een krantenartikel over de NARV belandde aan het einde van de zomer van 1922 op de burelen van de Haagse Christelijke Besturenbond en kwam ook secretaris Dijkstra onder ogen. Honderd arbeidersgezinnen uit Amsterdam hadden dankzij de NARV van een week vakantie op de Veluwe kunnen genieten. Moest er voor de eigen, orthodox-protestantse werklieden ook niet zoiets worden georganiseerd? De vraag werd op zaterdag 21 oktober 1922 herhaald in de *Nieuwe Haagsche Courant*, in de redactionele samenvatting van het lijvige epistel dat Dijkstra had ingezonden, samen met de oproep voor de oprichtingsvergadering van de Christelijke Reisvereniging. Dijkstra had al een locatie voor de arbeidersvakantie op het oog, meldde de *Nieuwe Haagsche Courant*, óók op de Veluwe: het conferentieoord van de Nederlandsche Zendings-Studieraad in Lunteren. De laatste zin van het artikel luidde: ‘De heer Dijkstra roept ten slotte allen op die belangstellen in een christelijke reisvereniging mede te werken en de vergadering die Maandagavond wordt belegd te bezoeken.’⁸

Die maandagavond keek de heer Dijkstra tegen meer dan 130 lege stoelen aan. De bijeenkomst werd daarom verplaatst naar de vergaderkamer van de Besturenbond, waar voorzitter I. van der Loo met gebed de opening verrichtte en Dijkstra het woord gaf. Van wat volgde werden ‘korte notulen’ gemaakt – en dat was ook zo, zeven zinnen:

Aanwezig zijn 15 personen.

De secretaris van den besturenbond geeft een uiteenzetting van doel en werking van een reisvereniging.

Een geanimeerde discussie volgt.

Al de aanwezigen zijn bereid tot een op te richten reisvereniging toe te treden.

Tot leden van de voorloopige commissie worden benoemd

mev. Mien van Hoeve en de heeren J. Westerhoud, J.H. Vink,

R.P. Baas en H.A. Dijkstra.

Dijkstra sluit de vergadering met dankzegging.

P.S. De commissie kiest tot haar voorzitter den heer J. Westerhoud en tot secretaris den heer H.A. Dijkstra.⁹

Meteen de volgende morgen kon de eerste teleurstelling worden opgetekend: een van de aanwezigen had van zijn aanmelding spijt gekregen en zegde zijn lidmaatschap alweer op. Veertien leden bleven over. Een maand later, op 27 november 1922, toen de voorlopige commissie een propagandabijeenkomst belegde, was het ledental nog altijd bescheiden: 24. De nieuwelingen waren (zo ging dat: ons kent ons) allen familieleden en kennissen van de oprichters. De tweede vergaderavond, die werd opgeluisterd door 'vertellingen met lichtbeelden', gaf echter hoop. Niet dat de zaal van de Haagse Christelijke Vereeniging van Jongemannen, Prinsegracht 4, vol zat, maar toch meldden zich dertig aanwezigen als lid aan. Het begon zowaar wat op een organisatie te lijken. De voorlopige commissie werd tot hoofdbestuur verkozen. De Nederlandsche Christelijke Reisvereniging kon van wal steken.¹⁰

Voorzitter Jan Westerhoud, een kantoorbediende van voor in de dertig, liet in de christelijke dagbladpers advertenties plaatsen: sinds kort was een christelijke reisvereniging actief, dus meld u aan! De hervormde predikant Constant Willem Coolsma meldde zich, maar niet om lid te worden. In het weekblad *Bergopwaarts*, spreekbuis van ethisch-hervormden die eendracht en saamhorigheid predikten, veroordeelde Coolsma de oprichting van de NCRV als een betreurenswaardige daad van 'opricht-grage Christenen'. Iedere splinter in het oog van de andersgezinde werd aangegrepen om zich in een eigen organisatie te verschansen. 'Wat zullen de ontspanningen van veel verhevener allooi zijn!' sneerde Coolsma over de christelijke reisvereniging. Hij zag het al helemaal voor zich: hoe een studiec commissie de schilderijen en beelden van te bezoeken musea op hun moreel gehalte ging keuren en hoe de rechtzinnige reizigers vervolgens geblinddoekt door controversiële zalen werden geleid.

Het NCRV-bestuur reageerde met een ingezonden stuk, maar het werd door de redactie van *Bergopwaarts* geweigerd. Het artikel is, zoals bijna alle papieren uit de eerste twee decennia van het NCRV-bestaan, niet bewaard gebleven. De strekking van het stuk zal in weinig hebben verschild van de bewoordingen waarin preses Westerhoud niet zo veel later de principiële bezwaren tegen de NRV uiteenzette: 'Feestavonden met cabaret en bal en het misbruiken van den Dag des Heeren zijn zaken die ons weerhouden aansluiting te zoeken met deze overigens prachtig werk leverende organisatie.'

In het kerkelijk weekblad *De Heraut* brak theologiehoogleraar Herman Kuyper, zoon van gereformeerde aartsvader Abraham Kuyper, een lans voor

1.2 Excursie naar Giethoorn op 31 augustus 1927: Koninginnedag. Rechts, met verrekijker om de hals, staat NCRV-voorzitter Arie van Deursen. Foto Vrije Universiteit Amsterdam, collectie HDC | Protestants Erfgoed

de NCRV. Haar oprichting was ‘een uitnemende gedachte’. Reisgezelschappen als Lissone en de NRV hadden veel te bieden, maar brachten ook grote gevaren met zich mee. Kuiper somde op: ‘Bij zulk een neutraal gezelschap wordt met Zondagsheiliging nauwelijks gerekend; men wordt meegevoerd naar plaatsen, waar een Christen liever niet komen moest; men verkeert dagelijks met mensen die Gods naam misbruiken; het kost moeite in zulk een gezelschap zijn consciëntie rein te bewaren.’¹¹

Kuipers steunbetuiging en de door voorzitter Westerhoud geëntameerde advertenties zullen ertoe hebben bijgedragen dat het ledental de eerste honderd overschreed, maar mondjesmaat bleef het gaan. De aanmeldingen kwamen niet wekelijks met tientallen binnen. Hoofdbestuur lid Roelf Baas dacht de oorzaak wel te weten: de vereniging had nog niets te bieden. Daarom moesten (*the proof of the pudding is in the eating*) zo snel mogelijk reizen worden uitgeschreven. Medebestuur lid Vink drong op de uitgave van een verenigingsorgaan aan. Een blad kon mensen enthousiasmeren en binden.¹²